

Vilsa, vökvi og vessi

Exudate og transudate

Eypór Björnsson, lungnalæknir, hafði samband og bað um íslensk heiti á **exudate** (L. exsudatum) og **transudate** (L. transsudatum). Þau fundust með einfaldri uppfléttingu í Íðorðasafni lækna: **exudate** er nefnt **vilsa** og **transudate** er nefnt **útvessi**. Bæði erlendu orðin er komin úr latínu þar sem forskeytið **ex-** merkir *út, burt, frá* og forskeytið **trans-** merkir *gegnum, yfir, um*. Síðari orðhlutinn **-(s)udate** er sennilega dreginn af sögninni **sudare, svitna**.

Í læknisfræðiorðabókum eru þessi heiti útskýrð þannig að **exudate** tákni vökva sem hafi lekið úr æðum, oftast í tengslum við bólgu. Þessi vökvi er þykkur og ríkur af frumum, prótínum og ýmsum öðrum efnum úr niðurbrotnum frumum. Hann hefur stundum verið nefndur **bólguvilsa** eða **útfæð**. Síðara heitið, **transudate** er hins vegar notað um þunna vökva, sem lekið hefur í gegnum himnu(r) og inniheldur lítið af frumum, prótínum eða öðrum stórum sameindum. Hann hefur stundum verið nefndur **þjúgvökvi**.

Aðgreining þessara tveggja vökvategunda á sér langa sögu, en óvíst er hversu mikla þýðingu þessi tvö mismunandi heiti hafa í nútíma læknisfræði. Að sjálfsögðu er það klínískt mikilvægt að aðgreina **bólguvilsu**, sem verður til vegna sýkingar, og **þjúgvökva**, sem ekki bendir til staðbundinnar sýkingar. Mikilvægt er að íslensku heitin séu eins gagnsæ og verða má og gefi sem mest til kynna um hið klíníska vandamál. Undirritaður er til dæmis ekki sáttur við að **transudate** nefnist **útvessi**.

Vessi

Íslensk orðabók Eddu tilgreinir nafnorðið **vessi**: *1. væta, raki, 2. ýmis líkamsvökvi, vilsa, 3. sogæðavökvi*. Orðið vessi er þannig nokkuð almennt í íslensku máli, en hefur samt verið tekið upp í fræðimálinu til að tákna sérstakan vökva, vökvann í vessakerfinu, **systema lymphaticum**. Millifrumuvökvinn, **interstitial fluid**, sem er á leiðinni inn í vessakerfið, hefur svo fengið heitið **holdvessi**. Þá má nefna að til eru heitin **innanvessi** (endolympha) og **utanvessi** (perilympha). Loks hefur heitið **vessi** verið notað á sérstaka efna-söfnun í vefjum, **insudate**, svo sem í æðaveggjum og nýrum. Þarna virðist þörf á einhverri tiltekt.

Vulvodynia

Þóra Steingrímisdóttir, fæðinga- og kvensjúkdómalæknir, sendi tölvupóst og bað um íslenskt heiti á fyrirbæri sem nefnist **vulvodynia**. Erlenda orðið er ekki að finna í Íðorðasafni lækna og ekki í ýmsum viðurkenndum erlendum læknisfræðiorðabókum. Það fannst þó að lokum og reyndist latneskt-grískt að uppruna, samsett úr **vulva** (L), *kvensköp*, og **odyn**

(G), *sársaukafullt ástand*. Orðabókarskilgreiningin er þessi: *langvarandi óþægindi frá kvensköpum með kvörtunum um brunatilfinningu og yfirborðslæga ertingu*.

Verkur?

Undirritaður gerði nokkuð ítarlega leit í Íðorðasafninu og fann þar yfir 40 fræðiheiti þar sem **-odynia** eða **-dynia** var síðari hluti samsetts heitis, svo sem: **acrodynia** (æsaþrautir), **arthrodynia** (liðverkur), **cephalodynia** (höfuðverkur), **dermatodynia** (húðkvöl), **glossodynia** (tungusviði), **neurodynia** (taugahvot), **osteodynia** (beinverkur) og **xiphodynia** (flagbrjóksverkur). Svo sem sjá má af dæmunum var orðhlutinn **-odynia** ekki alls staðar þýddur á sama veg, en algengast var að notað væri íslenska orðið **verkur**. Heitið **vaginodynia** (leggangahvot) olli nokkrum heilabrotum, þar til upplýst hafði verið með aðstoð Íslenskrar málstöðvar að **hvotverkur** væri gamalt heiti sem merkti *kippkenndur verkur eða stingur*. Undirrituðum leist þó ekki á að viðhalda því, þar sem það væri lítt þekkt meðal lækna og án efa óskiljanlegt.

Sviði

Niðurstaðan varð sú að samræma þýðingarnar á þessum tveimur erlendu heitum: **vulvodynia** og **vaginodynia** með íslensku heitunum **skapasviði** og **leggangasviði**, enda hafði Þóra lýst því að sviðinn væri yfirleitt yfirgnæfandi í einkennamyndinni. Hins vegar hafði hún látið sér detta í hug heitið **barma-bruni**, þar sem fyrri orðhlutinn vísar í skapabarma, **labia majora**, og síðari hlutinn í brunatilfinninguna, sem fyrr er getið. Þetta er í sjálfu sér fallett og svolítið skemmtilegt heiti, en Þóra taldi að konum mundi ekki hugnast skemmtilegt heiti á þessu mjög svo óþægilega ástandi.

Skammdegisþunglyndi

Umræðan um „skemmtileg“ heiti rifjaði upp hugmynd eða óformlega tillögu frá Sigurði V. Sigurjónssyni, röntgenlækni, en hann er gjarnan tilbúinn að bregða á leik þegar rætt er um íslensk íðorð. Í þetta sinnið var það heitið **seasonal affective disorder** sem komið hafði til umræðu. Læknisfræðiorðabækur lýsa heilkenni, sem einkennist af endurteknum þunglyndis- eða depurðarköstum í tengslum við eina eða fleiri af árstíðunum, oftast veturinn. Samheiti er **seasonal mood disorder**, sem gæti heitið **árstíðabundin lyndisröskun**. Undanfarið hefur þetta þó oftast verið nefnt **skammdegisþunglyndi**. Sigurður lagði fram heitið **misserismislyndi**.

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is

Jóhann Heiðar er læknir
á Landspítala Hringbraut.